

ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я

Кафедра педагогіки та соціальної роботи

Зав. кафедрою _____

(підпис)

“ ____ ” _____ 2023 р.

Яцьків Олена-Квітослава Василівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

"Розвиток інклюзивного середовища для учасників бойових дій у Коломийській
громаді"

231 "Соціальна робота", освітня програма "Соціальна педагогіка"

23 "Соціальна робота"

Науковий керівник:

Бучко Катерина Дмитрівна, PhD

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Львів-2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВКЛЮЧЕННЯ (ІНКЛЮЗІЇ) В УКРАЇНІ	6
1.1 Інклюзія та право на включення як завдання соціальної роботи	6
1.2 Законодавче регулювання включення учасників бойових дій внаслідок війни в громаді.....	9
1.3 Проблематика включення учасників бойових дій у громаду.....	12
Висновок до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У КОЛОМИЙСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	19
2.1 Соціально-психологічні особливості осіб з інвалідністю - учасників бойових дій.....	19
2.2 Дизайн дослідження: розробка інтерв'ю та якісного збору даних у Коломийській громаді.....	21
2.3 Аналіз проведених інтерв'ю з учасниками бойових	24
2.4 Рекомендації щодо розвитку практик включення та інклюзивного середовища.....	28
Висновки до розділу 2	32
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, внаслідок активного ведення бойових дій та обстрілів цивільного населення, в нашій країні значно зросла кількість людей з інвалідністю. За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на 1 січня 2022 року, в Єдиному реєстрі ветеранів війни (ЄДРВВ) було зареєстровано 493 550 учасників бойових дій, з яких 8400 отримали статус особи з інвалідністю 1 або 2 групи (загальна кількість осіб, що мають статус особи з інвалідністю внаслідок війни – 68 290). Кількість осіб, що постраждали від військових дій на території України, станом на 1 січня 2022 року, сягає 851 068 осіб ("Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України", 2022). Оскільки ці дані зібрані ще до повномасштабного вторгнення росії на територію України, ми можемо спрогнозувати, що ці цифри на сьогодні значно зросли.

У Конституції України – Розділі II Права, Свободи та Обов'язки людини і громадянина, у статті 23 зазначено, що «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» (Конституція України, 1996). Забезпечення якісного рівня життєдіяльності для кожного є неможливим без повноцінного включення у соціумі, зокрема у життя громади. Кожна людина, незалежно від своїх фізичних або психологічних особливостей, має право на вільну та повноцінну участь у житті суспільства.

Саме тому, інклюзивність є важливим принципом, який визначається практикою соціальної роботи та важливим компонентом соціального розвитку. Станом на 29 травня 2023 року немає актуальної статистичних даних щодо кількості учасників бойових дій, які стали особами з інвалідністю внаслідок війни,

проте в суспільстві вже постають питання щодо якості їхнього життя та процесу ресоціалізації після їхнього повернення з фронту.

З початком бойових дій в Україні, вітчизняні науковці почала активно досліджувати тему ресоціалізації військовослужбовців та проблем з якими вони зустрічаються, зокрема Бريدніков Ю., Троцький Р., Мозговий В., Коленіченко Т., Левицька Н. та інші.

Вирішення питання інтеграції учасників бойових дій та постраждалих від війни осіб в суспільство є надзвичайно актуальним. Вкрай важливо проаналізувати перешкоди, які пов'язані з процесом ресоціалізації, і розробити практичні рішення, які допоможуть ветеранам стати повноцінною частиною суспільства. Це завдання має на меті вивчити основні аспекти цього питання та запропонувати рішення для інтеграції учасників бойових дій та осіб у суспільство.

У зв'язку з цим, метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження розвитку інклюзивного середовища для ветеранів фахівцями соціальної роботи на прикладі Коломийської громади. Дана робота є також спробою розкрити проблематику інклюзії в Україні, визначити механізми ресоціалізації учасників бойових дій, які вже існують, а також виявити труднощі, з якими стикаються громади при створенні інклюзивного середовища та окреслити напрями розвитку інклюзивної громади.

Об'єкт, предмет та мета дослідження

Об'єкт дослідження – інклюзивне середовище для учасників бойових дій.

Предмет дослідження – інклюзивне середовище та процес ресоціалізації для учасників бойових дій у Коломийській громаді.

Мета – дослідити особливості розвитку інклюзивного середовища для учасників бойових дій у Коломийській громаді.

Завдання:

- 1) Визначити поняття Інклюзії та охарактеризувати право на включення як завдання соціальної роботи

- 2) Дослідити Законодавче регулювання включення осіб з інвалідністю внаслідок війни в громаді та визначити основну проблематику
- 3) Окреслити соціально-психологічні особливості учасників бойових дій
- 4) Дослідити основні проблеми, з якими стикаються військовослужбовці після повернення до цивільного життя та ставлення до них цивільного населення Коломийської громади.
- 5) Надати рекомендації щодо розвитку інклюзивного середовища для учасників бойових дій у громаді.

Методи дослідження:

- Теоретичні: аналіз соціально-педагогічної, психологічної, соціологічної, юридичної літератури, синтез, систематизація.
- Емпіричні: інтерв'ю, якісний аналіз даних, збір докладних описів переживань та досвіду учасників бойових дій; інтерпретація даних.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВКЛЮЧЕННЯ (ІНКЛЮЗІЇ) В УКРАЇНІ

1.1 Інклюзія та право на включення як завдання соціальної роботи

У наш час відбуваються активні дискусії про те, як забезпечити інклюзивність суспільства та боротися з ексклюзією. Серед ключових понять, що використовуються в цьому контексті, можна виділити толерантність, соціальну інтеграцію та права людини.

У соціальній роботі інклюзія є надзвичайно важливою відповідальністю, яка передбачає впровадження таких принципів, як рівні можливості, взаємодопомога та участь на благо всіх членів суспільства. Це передбачає створення гармонійного та доброзичливого середовища, де кожен відчуває, що його цінують і до нього ставляться з гідністю. За визначенням М. Ф. Головатого та М. Б. Панасюка в словнику «Соціальна політика та соціальна робота» 2005 р., соціальна робота — це спеціалізована професійна діяльність, яка спрямована на підвищення культурного, соціального та матеріального добробуту особи шляхом надання їй індивідуальної підтримки, сім'ї чи групи (Головатий & Панасюк, 205/2005). Водночас І. Б. Кузава у статті «Порівняльна характеристика термінів «Інклюзія» та «Інтеграція»» визначає інклюзію як процес повної інтеграції всіх індивідів, які стикаються з труднощами психофізичного розвитку, в активне соціальне життя. Інклюзія охоплює не лише осіб з фізичними чи розумовими вадами, але й інші маргіналізовані групи, які стикаються з дискримінацією. (Кузава, 2012, 151с.)

Важливо зазначити, що інклюзивне середовище є ключовим аспектом демократичного суспільства, оскільки воно гарантує рівний доступ до суспільних благ і захист прав усіх громадян. Тим не менш, нам стало відомо, що терміни «інклюзія» та «інтеграція» іноді використовуються як синоніми в поточних

дискусіях про соціальні процеси в Україні. Хоча ці поняття мають спільні риси, важливо визнати, що вони також мають чіткі відмінності.

За словами М.Ф. Головатий та М.Б. Панасюка, соціальна інтеграція полягає у схваленні та асиміляції особистості іншими членами спільноти (Головатий & Панасюк, 205/2005). Водночас, за словами Олександра Івлєва, інклюзія – це підвищення рівня залученості всіх громадян у суспільство та забезпечення справжньої інкорпорації людей з інвалідністю в динамічне соціальне існування (Івлєєва, б.д.).

На думку О.О. Стрельникова та Н.О. Єсіної, термін «інклюзія» вживається переважно в контексті інклюзивної освіти. Український законодавець визначає інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, які гарантують відсутність дискримінації та враховують різноманітні потреби всіх учасників для ефективного залучення їх до освітнього процесу. Інклюзія стосується політики та процедури збільшення участі всіх громадян у суспільному житті з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та здібностей. Інтеграція, з іншого боку, охоплює лише певну фазу цього процесу і не може бути ототожнена з інклюзією (Palatna, 2019).

Н. Черненко стверджує, що інтеграція вимагає адаптації до існуючої моделі з наданням адекватної підтримки адаптації, а інклюзія передбачає визнання того, що всі члени суспільства є частиною соціальної системи. Це означає, що середовище має бути підготовлене для людей із різноманітними здібностями та потребами. (Черненко, 2013, с. 3).

Виключення окремих громадян із суспільних процесів є необхідною умовою виникнення нерівності та дискримінації. Відторгнення відбувається, коли окремі особи чи соціальні групи позбавлені певних прав і стикаються з обмеженнями під час доступу до установ, які розподіляють ресурси та надають соціальні послуги, беруть участь в економічно чи соціально значущій діяльності, впливають на прийняття рішень на місцевому чи регіональному рівнях, вступають у соціальні відносини та мережі підтримки через відсутність базових навичок, дискримінацію або фінансову ситуацію.

Розглядаючи питання ізоляції з економічної точки зору, стає очевидним, що

людський і соціальний капітал є вирішальними чинниками економічного зростання країни. У глобальному масштабі відсторонення індивідів від суспільного життя призводить до дефіциту кваліфікованих спеціалістів, що зрештою негативно впливає не лише на виключену людину, а й на рівень життя ширшої спільноти (Карп'яка, 2021).

Станом на початок 2019 року, за даними Держстату, в Україні проживає 2 млн 659,7 тис. осіб з інвалідністю, з них 161,6 тис. – діти з інвалідністю. Основні проблеми, з якими стикаються ці люди, включають бар'єри середовища, які обмежують їх участь у житті суспільства, соціальну стигматизацію, яка перешкоджає встановленню здорових соціальних зв'язків, і, зрештою, відчуження (Палатна, 2019, ст. 1).

Обов'язком соціальної роботи є допомога особам, які стикаються зі складними життєвими обставинами, що призводять до соціальної вразливості та відторгнення від суспільства. Його метою є підвищення добробуту цих осіб, гарантування їм доступу до рівних можливостей і соціальної справедливості, підвищення їхньої самооцінки та мінімізація соціальної напруги.

Важливо надати більш детальну інформацію про основні завдання соціальної роботи, які полягають у наданні підтримки вразливим групам, таким як інваліди, люди похилого віку, діти, бездомні, безробітні, мігранти, біженці та особи з проблемами здоров'я. Соціальна адаптація, незалежність, доступ до ресурсів є необхідними факторами для виходу з вразливої категорії населення. Крім того, важливе значення має створення умов для соціальних зв'язків і співпраці між людьми. Також необхідні превентивні заходи для боротьби з соціальним відчуженням і нерівністю. Необхідно проводити соціальні дослідження та аналіз для розробки ефективних програм і стратегій. Соціальні працівники також захищають права людини, підтримують інклюзивність та створюють умови для розвитку. Загалом, створення інклюзивного середовища є вирішальним чинником у забезпеченні здорового розвитку суспільства, яке тісно пов'язане з принципами рівності, гідності та поваги до особистості, які є важливими в соціальній роботі.

1.2 Законодавче регулювання включення учасників бойових дій внаслідок війни в громаді

Війна - це подія, яка має серйозні наслідки для всього суспільства та безпосередньо людей, які постраждали від неї. Однією з найбільш помітних наслідків війни є психологічні та фізичні травми, зокрема інвалідність, які можуть залишитися з військовослужбовцями та цивільними людьми на все життя. У зв'язку з цим, держава має забезпечити належне законодавче регулювання, щоб забезпечити включення осіб з інвалідністю внаслідок війни в громаді.

В Україні основним законодавчим актом, що регулює права осіб з інвалідністю, є Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні". Цей закон визначає правовий статус інвалідів та встановлює механізми їх захисту від дискримінації (Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, 2022).

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» регулює особливості інтеграції в суспільство осіб з інвалідністю війни. Цей закон надає право на соціальний захист колишнім військовослужбовцям та особам з інвалідністю війни, що включає безкоштовне медичне обслуговування та лікування, компенсацію витрат на пільговий проїзд у громадському транспорті, а також пільги в оплаті житлово-комунальних та інших послуг (Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, 2023).

У дисертації Діани Микитюк 2021 року про адміністративно-правові аспекти надання статусу учасника бойових дій на Сході України зазначено, що учасниками бойових дій вважаються особи, які перебували на підконтрольних збройним формуванням територіях та брали участь у захисті суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Крім того, учасниками визнаються особи, які виконували службові обов'язки або проходили військову службу на цих територіях (Микитюк, 2021).

Микитюк зазначає, що особи, що брали безпосередню участь у військових діях мають право на отримання статусу учасника бойових дій, що у свою чергу дає

право на пільги згідно із законодавством. Ці пільги можуть включати матеріальну допомогу, безкоштовне медичне обслуговування та інші привілеї. Однак, щоб отримати такий статус і відповідні переваги, необхідно дотримуватися певних процедур і правил. Це передбачає подання відповідної заяви та відповідних документів на підтвердження участі в бойових діях. Важливо мати на увазі, що бойові дії зачіпають не лише призовників, а й мирне населення, яке проживає в зоні бойових дій. Тому державна політика має враховувати потреби всіх громадян, а не лише ветеранів. (Микитюк, 2021)

Українська влада та громадяни активно працюють над покращенням ситуації. Це включає створення нових законів і програм підтримки. Крім того, на глобальному рівні Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю. Це допомагає захистити права людей з обмеженими можливостями та визнає їхню значущість для суспільства (Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї, 2016).

Дисертація Д.В. Кіблик — комплексне дослідження адміністративно-правових засад формування та реалізації державної політики в Україні, спрямованої на забезпечення прав і свобод людей з інвалідністю. Розкрито сутність, мету, завдання, напрями, принципи, правові основи та механізми формування та реалізації державної політики. У дослідженні зроблено висновок, що Конвенція відіграє вирішальну роль у сприянні позитивним змінам у напрямку усунення несприятливих умов, у яких переживають люди з інвалідністю, сприяючи їх максимальному залученню, і є ключовим міжнародним документом, який виконує кілька ключових функцій, включаючи ідеологічну функцію, практичну - директивна функція, і превентивна функція. Конвенція зобов'язує держави-учасниці вживати відповідних заходів для реалізації прав, визнаних у документі, подолання дискримінації та врахування потреб людей з обмеженими можливостями в усіх програмах просування та захисту прав людини. Крім того, він вимагає від держав-учасниць утримуватися від будь-яких дій або методів, які несумісні з Конвенцією (Кіблик, 2022).

Після повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну Указом

Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [2] в Україні введено воєнний стан. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення нормативів визначення категорій осіб, визнаних ветеранами війни, та членів сімей загиблих захисників України, надання їм соціальних гарантій» від 15 березня 2022 року № 2121-IX розширено коло осіб, які віднесені до учасників бойових дій. Це добровольці сил територіальної оборони, учасники добровольчих формувань територіальної громади та ті, хто брав участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, 2018).

Важливо зазначити, що добровольці не набувають статусу учасника бойових дій. Натомість відповідно до Закону України від 22.10.1993 р. № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» вони можуть отримати статус інваліда внаслідок війни або якщо вони є офіційними працівниками підприємств, установ, організацій (у тому числі волонтерами), статус учасника війни (Спицька, 2022).

У посібнику «Нормування праці окремих категорій працівників з обмеженими можливостями здоров'я» Пожарова О. В. та Тарасенко В. С. досліджено працевлаштування людей з інвалідністю та законодавчу базу, яка забезпечує їх права на ринку праці. Автори підкреслюють, що люди з інвалідністю мають право на рівні можливості для працевлаштування та гідний рівень життя. З цією метою законодавство передбачає різноманітні заходи, спрямовані на сприяння працевлаштуванню інвалідів та забезпечення їх прав. Це, зокрема, захист трудових прав працюючих інвалідів, особливості їх працевлаштування в державних установах і на підприємствах, правові основи державного соціального захисту осіб з інвалідністю. Також у статті наголошується на необхідності інформування про вакансії та можливості працевлаштування осіб з інвалідністю, а також створення сприятливих умов для їх працевлаштування (Пожарова & Тарасенко, 2022).

1.3 Проблематика включення учасників бойових дій у громаду

Для того щоб якісно проаналізувати проблеми з якими зустрічаються військовослужбовці після закінчення служби в Збройних силах України, нам варто врахувати ті проблеми, з якими вони стикаються під час самого перебування у військових частинах.

За даними дослідження Юрія Бридніком, у роботі «Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб», основною проблемою, яку виділяють військовослужбовці за час військової служби у Збройних Силах України є «занадто довге перебування у зоні бойових дій – більше року»(86,7%), на другому місці – «відсутність належних умов проживання у місцях дислокації» (67,3%), на третьому місці – «брак медикаментів та військового спорядження»(52,9%), далі йдуть: «фізичне та психологічне навантаження» (50,6%), «незадовільний стан забезпеченості військовослужбовців у пунктах постійної дислокації»(38,7%), «збільшення захворювань внаслідок неналежних умов проживання» (22,2%), «відсутність ранньої реабілітації» (21,5%) та розлучення (16,2%). Висновки даного дослідження показують, що у лавах ЗСУ комбатанти в основному мають проблеми із матеріальним забезпеченням, що у свою чергу впливає на їхній стан здоров'я після закінчення служби (Бридніков, 2018).

Жорстока реальність війни часто призводить до значних людських і матеріальних втрат, що може мати руйнівні наслідки для постраждалого населення. Ті, хто бере участь у бойових діях, і ті, хто став їх жертвою, відчувають особливий вплив, оскільки вони можуть зазнати фізичних і емоційних травм, а також важко реінтегруватися в суспільство після закінчення конфлікту.

У статті 2020 року «Дослідження досвіду соціально-психологічної реадaptaції українських ветеранів» Горішня Катерина висвітлює складні виклики, з якими стикаються військовослужбовці після повернення з бойових дій. Ці виклики, включаючи психологічну, соціальну та економічну боротьбу, можуть перешкодити їх реінтеграції в цивільне життя. Авторка підкреслює, що успішна

реінтеграція потребує значної підтримки з боку держави, громадськості та різноманітних організацій, оскільки це складний і багатовимірний процес. Психологічна адаптація, особливо після пережитих травм і стресів, є ключовою проблемою, яку необхідно вирішити за допомогою психологічних тренінгів, консультацій і терапії. Крім того, суспільна підтримка відіграє ключову роль в успіху зусиль з реінтеграції, сприяючи професійному та соціальному розвитку ветеранів і створюючи умови для їх повної інтеграції в суспільство (Горішня, 2020).

За словами Троцького Р, «військовослужбовці, які виконували службово-бойові завдання в районах військових конфліктів, часто скаржаться на нічні жахіття, надмірну агресію, роздратованість, запальність. Військові не виявляють бажання спілкуватись із тими друзями, з якими вони товаришували у рідному місті, бо їм вже важко порозумітись після пережитого зі звичайними людьми» (Троцький, б.д).

Однією з найбільш поширених проблем, з якою зустрічаються військові, під час повернення до цивільного життя є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Кухарчук О. у статті «Взаємозв'язок ступеня пережитої загрози та посттравматичних наслідків у військовослужбовців» стверджує, що «посттравматичний стресовий розлад вважається реакцією та травматичну подію, яка є нестандартною для людини»(Кухарчук, б.д).

За даними роботи Івакіної А., «Психотерапевти виокремили такі симптоми ПТСР як :

- переживання про стресову ситуацію, що супроводжуються кошмарами;
- негативні спогади ;
- уникнення почуттів та думок про травматичні події ;
- переживання емоцій через обмеження кола в спілкування;
- відстороненість від усіх ;
- збудженість (дратівливість, різна реакція на ті чи інші події).»

(Івакіна, 2022, с. 10)

Ще одне питання, яка часто згадується у науковій літературі, з якою стикаються військові є проблеми у сім'ях військовослужбовців. Оскільки сім'я є

найближчим колом спілкування для комбатантів у цивільному житті, після приєднання до лав ЗСУ, вони безпосередньо також зазнають впливу від таких обставин. Мозговий В. зазначає, що «залучення сімей військовослужбовців як позитивного психологічного впливу на відновлення особистості військовослужбовця є одним із ефективних шляхів щодо їх ресоціалізації та реадаптації». (Мозговий, 2019, с. 202)

Кабінет Міністрів України під час чергового засідання 10 травня 2022 року вніс зміни до протоколів щодо надання послуг з психологічної реабілітації ветеранам, їхнім родичам, постраждалим учасникам Революції Гідності та близьким загиблих захисників України.

Фахівцями Міністерства у справах ветеранів України розроблено резолюцію, в якій представлено новаторську методику психологічної реабілітації, яка відповідає сучасним стандартам. Постанова передбачає надання психологічних послуг на основі наукових процедур і міжнародних протоколів не лише стаціонарним, але й амбулаторним пацієнтам або тим, хто проходить дистанційну реабілітацію. Щоб отримати доступ до цих послуг, люди повинні мати медичне направлення або звернутися за допомогою особисто.

Під час аналізу проблем, що виникають у суспільстві, після повернення до цивільного життя після досвіду військових дій, нам варто звернути увагу на практики, що вже існують у світі. До прикладу, Сполучені Штати Америки, високорозвинена нація з найбільшою у світі ринковою економікою, мають величезну військову присутність із величезним розподілом ресурсів на оборону. Їхні збройні сили брали активну участь у миротворчих ініціативах протягом останніх п'ятдесяти років, включаючи місії на Близькому та Далекому Сході.

Американський уряд і громадськість поділяють велику відповідальність за надання фінансової та ресурсної підтримки військовим та захист їхньої репутації. Для виконання цього обов'язку створено окрему систему соціального забезпечення та військового забезпечення військовослужбовців та їх сімей. У Сполучених Штатах ця система соціальної допомоги не регулюється окремими законами, а передбачена Законом про збройні сили США. Цей закон визначає правовий статус

військовослужбовців та їх сімей, а також пільги, на які вони мають право, такі як відшкодування шкоди, заподіяної під час виконання службових обов'язків, медичне страхування, пенсія та житлова допомога (Бридніков, 2018).

Дем'яновська зазначає: “Адаптація до цивільного життя в армії США триває 180 днів. За цей період з військовослужбовцем проводять консультативну роботу, допомагають йому визначитися з короткотривалими планами та, за потреби, направляють на освітні програми. Тобто разом з соціальним працівником від Збройних Сил, особа розробляє свій індивідуальний план повернення у цивільне життя та суспільство” (Дем'яновська, 2022).

Також, за її словами цей план окреслює конкретні дії та можливі сценарії успішної реінтеграції військовослужбовців у суспільство, враховуючи при цьому їхні унікальні сильні сторони та якості, які можна використати в майбутньому. Спеціальні консультанти-наставники, відповідно до державної програми допомоги при переході до цивільного життя, допомагають у складанні індивідуального плану адаптації. Цей план подається за 180 днів до виписки та виконується протягом наступних 180 днів. Наставники допомагають визначити ресурси, надають підтримку в кар'єрі та направляють до інших служб, якщо необхідно. Для створення успішного плану необхідна участь як військовослужбовців, так і членів їхніх родин (Дем'яновська, 2022).

За словами Івакіної Анастасії з роботи “Соціальна робота з ветеранами бойових дій в сучасній Україні”, вчені з Болгарії вивчали різні способи адаптації солдатів до цивільного життя після звільнення з армії. Вони визначили три різні типи адаптації: інституційну, частково інституційну та надінституційну. Інституційна модель найкраще працює в країнах із сильною економікою та правовою системою. Це гарна підтримка солдатів та їхніх сімей, допомагає підтримувати престиж військової професії. Частково інституційна модель використовується в країнах, де система соціального захисту не дуже стабільна. Солдатам у цих країнах, можливо, доведеться виконувати роботу, яка не є законною. Надінституційна модель використовується в країнах, де військові мають велику владу та вплив. Усі ці моделі важливі для розуміння того, як армія

вписується в суспільство (Івакіна, 2022).

За словами Олександра Сафіна, процес адаптації військовослужбовців після повернення з бойових дій є важливою частиною їх відновлення. У США розроблена система реадaptaції, яка починається з виведення військ із зони бойових дій. Основна мета цієї системи – задовольнити природні потреби учасників бойових дій, такі як визнання, розуміння та престиж. Крім того, він оцінює психологічний стан солдатів і розглядає будь-які психологічні наслідки, спричинені їх перебуванням у бою. Для досягнення цих цілей військовослужбовцям надається психологічна підтримка, теплий прийом після повернення та психологічна підготовка до цивільного життя. Основна діяльність на цьому етапі передбачає виконання простих завдань, таких як бойова підготовка, обслуговування військової техніки, написання листів близьким, культурно-просвітницька, спортивно-оздоровча діяльність (Сафін, 2019).

Підсумовуючи вищесказане, можливо зробити висновок, що для успішної ресоціалізації осіб, що мають бойовий досвід варто мати чітку модель соціальної роботи. Світові практики показують, що початок процесу повернення військовослужбовців у цивільне життя, повинен розпочинатися ще до їхнього звільнення. Також варто зазначити, що окрім психологічної підтримки та медичної реабілітації, потрібно проводити профілактичні роботи із суспільством, щоб воно було відкритим до кожного.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

Соціальна робота відіграє вирішальну роль у сприянні інклюзивності та захисті права кожного бути включеним у сучасне суспільство. Інклюзія передбачає створення сприятливого середовища для всіх людей, навіть для тих, хто зазвичай маргіналізований або виключений із соціальної діяльності. Це передбачає забезпечення того, щоб кожен мав рівні можливості брати участь у різних аспектах життя, таких як освіта, працевлаштування, охорона здоров'я та культурні заходи.

Сприяння включенню людей з інвалідністю в різні сфери суспільства, зокрема в робочу силу, є ключовим компонентом соціальної роботи. Незважаючи на зусилля, докладені через закони та політику, ринок праці залишається нерівним для багатьох осіб з інвалідністю. Ця нерівність може виникати через різні проблеми, як-от відсутність доступу до освіти та навчання, упередження та недостатня підтримка з боку соціальних служб. Проте, зі сторони благополуччя держави, варто пам'ятати, що кожен громадянин є тою чи іншою мірою ресурсом задля покращення економіки в країні.

Проблеми, з якими стикаються люди з інвалідністю на ринку праці, вимагають узгоджених зусиль різних зацікавлених сторін, включаючи уряд, роботодавців, широку громадськість і соціальних працівників, для підвищення обізнаності та вирішення проблем. Одним з важливих кроків для роботодавців є впровадження програм адаптації, які сприяють рівним можливостям для людей з обмеженими можливостями на робочому місці. Крім того, надання соціальної підтримки та допомоги цій демографічній групі має важливе значення для покращення їх загального добробуту та успішного працевлаштування.

Для покращення їхнього становища необхідно привернути увагу до цих проблем, створити адаптаційні програми для роботодавців, забезпечити соціальний супровід людей з інвалідністю. Необхідно також посилити моніторинг та захист їхнього права на працю.

Для успішної реабілітації та інтеграції учасників бойових дій та жертв війни вкрай необхідна підтримка та допомога з боку держави та громадських організацій.

Досягнення цих цілей потребує належного фінансування соціальної роботи та підтримки державних програм, які сприяють інклюзії та захисту прав, зокрема підтримка громадських ініціатив, що допомагають комбатантам долати психологічні труднощі, що виникли внаслідок війни.

Для успішної інтеграції постраждалих від війни учасників бойових дій необхідні відповідні законодавчі та політичні рішення, фінансова підтримка та інші форми допомоги з боку держави та громадськості. Незважаючи на існуючі закони, які захищають права людей з інвалідністю на працю, їх практична реалізація є недостатньою, що призводить до бідності через обмежений доступ до роботи, дискримінації та відсутності соціальної підтримки. У світовій практиці вже існують наявні успішні практики, що допомагають долати труднощі військовослужбовцям при поверненні до цивільного життя, на які Україні варто звернути увагу.

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У КОЛОМИЙСЬКІЙ ГРОМАДІ

2.1 Соціально-психологічні особливості осіб з інвалідністю - учасників бойових дій

Особи, які брали участь у бойових діях або постраждали від війни, часто отримують важкі поранення, які можуть призвести до різних форм інвалідності. Ці особи стикаються зі значними перешкодами у своєму повсякденному житті та можуть відчувати себе остракізмом із суспільства, що може перешкоджати їхній здатності інтегруватися та залучатися до суспільства.

Коленіченко Т., Левицька Н. та Грицай С. зазначають, що «ресоціалізація більшістю науковців розглядається як процес, спрямований на соціальне оновлення особистості, шляхом засвоєння нею повторно (у випадку десоціалізації, тобто втратою людиною, з якихось причин або під впливом несприятливих для її життєдіяльності факторів (таких, як, тривала хвороба, участь у бойових діях, триманням під вартою) соціального досвіду, цінностей, норм і як наслідок відчуження від суспільства) або вперше (у випадку асоціалізації або відставання в соціалізації) позитивних, з погляду соціума, соціальних норм, цінностей, патернів поведінки». (Коленіченко & Левицька, 2018,с. 54)

Унікальні обставини цієї групи населення вимагають ретельного вивчення та впровадження ефективних рішень для сприяння їх включенню в суспільство та захисту їхніх прав. Таким чином, для соціальної роботи вкрай важливо вивчати характеристики людей з обмеженими можливостями, які брали участь у військових діях або постраждали від війни, а також створювати стратегії та програми для покращення їхніх обставин.

Як зазначено в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

соціального захисту», особи, які брали участь у бойових діях, та прирівняні до них особи мають право на низку соціальних пільг. Це такі медичні пільги, як першочерговий доступ до безкоштовних ліків за рецептом лікаря, доставка ліків додому та щорічні медичні огляди у необхідних спеціалістів. Також доступні освітні пільги, зокрема пільговий вступ до вищих навчальних закладів і програм професійної підготовки, повна або часткова оплата витрат на навчання, соціальні стипендії. Також є пільги на проїзд, на оплату праці, на поховання, надбавки на оплату бюджету та комунальних послуг (Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, 2023).

Крім того, військовослужбовці мають доступ до таких соціальних послуг, як соціальна адаптація, реабілітація, професійна орієнтація для професійного навчання та підвищення кваліфікації. Ці переваги є важливими для підтримки тих, хто служив у конфліктах, та їхніх сімей, і вони відображають зобов'язання забезпечувати тих, хто пожертвував своєю країною.

За словами Лішун Альони, система соціального захисту військовослужбовців та їх сімей зазнала змін у зв'язку з введенням воєнного стану. Так, військовослужбовцям на період дії воєнного стану щомісяця виплачується додаткова грошова винагорода у розмірі 30 тисяч гривень, а тим, хто бере безпосередню участь у бойових діях або забезпечує реалізацію заходів з національної безпеки і оборони, — до 100 тисяч гривень на місяць. Для спрощення та прискорення процедур соціального захисту впроваджено онлайн-платформу, яка надає можливість ветеранам війни здійснювати онлайн-моніторинг своїх прав та пільг (Лішун & Сухицька, 2023).

Згідно з роботою Колеснік Наталії, під час дослідження було з'ясовано що для реабілітації бойових воїнів необхідна наявність чотирьох основних компонентів (типів): психологічні, соціальні, педагогічні та медичні. Крім того, ці категорії навмисно поєднуються між собою, утворюючи нові визначення залежно від суб'єкта реабілітації, його психоемоційного стану, конкретної ситуації, яку бачить сам провайдер, факторів і умов, що впливають на організацію реабілітації. Може бути. (Колеснік, 2022, с. 20)

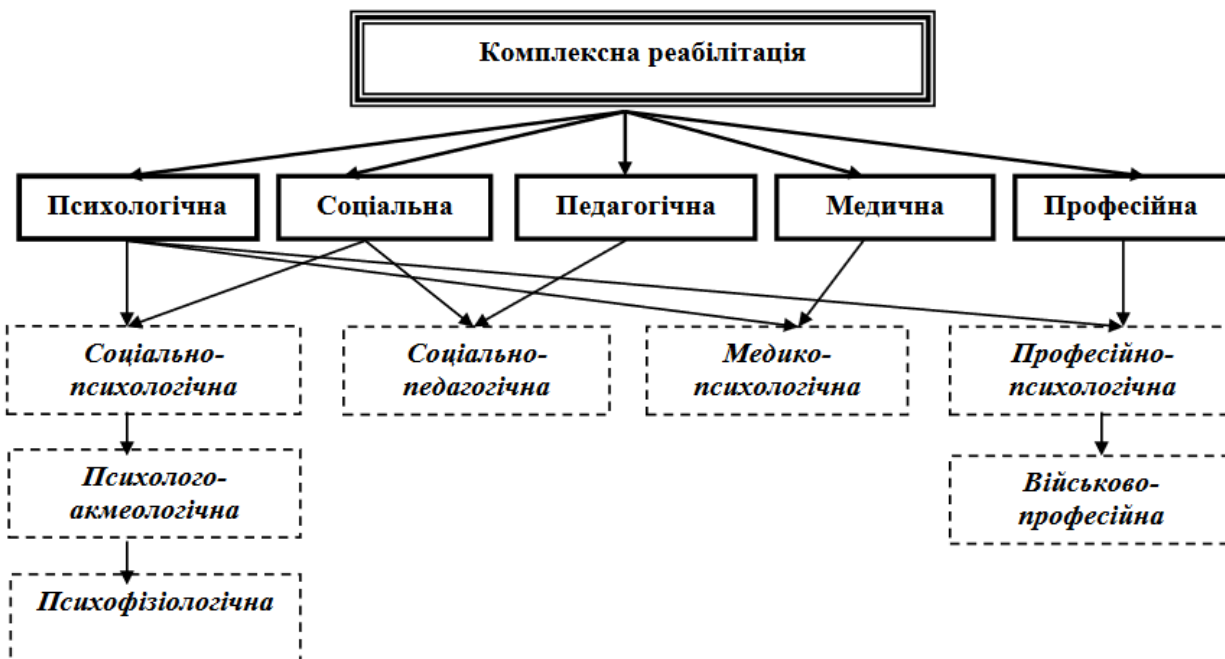

Рис. 1.1. Види реабілітації у складі комплексної реабілітації

Враховуючи потенційну кількість жертв цієї війни, важливо вчитися на минулих помилках і розробляти ефективні способи підтримки цієї категорії. Пріоритетами мають бути психологічна та соціальна реабілітація військовослужбовців, матеріальна підтримка вдів і сиріт загиблих військовослужбовців, надання першочергової медичної допомоги військовослужбовцям-інвалідам.

2.2 Дизайн дослідження: розробка інтерв'ю та якісного збору даних у Коломийській громаді

Для проведення дослідження проблем ресоціалізації військовослужбовців у Коломийській громаді, було обрано методологію проведення глибинних інтерв'ю. Окрім того, щоб проаналізувати наскільки громада готова сприяти процесу включення ветеранів до громадського життя та створенню інклюзивного

середовища, були проведені також інтерв'ю серед цивільного населення, що не має родичів та близьких друзів у Збройних Силах України. Загалом було опитано 10 респондентів: 5 учасників бойових дій, що отримали інвалідність виконуючи бойові завдання та 5 глибинних інтерв'ю з особами, що не мають прямого контакту з військовослужбовцями. Дослідження було проведено на території Коломийської громади.

В ході проведення інтерв'ю за участі військовослужбовців, були поставлені наступні питання:

- 1) Будь ласка, розкажіть про вашу військову службу, як ви потрапили у лави ЗСУ та про події, що призвели до вашого поранення та втрати кінцівки.
- 2) Які були основні виклики, з якими ви зустрічалися під час процесу відновлення після поранення та адаптації до життя без кінцівки?
- 3) У порівнянні із життям до мобілізації, як змінилося ваше найближче коло спілкування? Якщо так, то що на це вплинуло?
- 4) Чи відчуваєте ви зараз, після поранення, підтримку знайомих, що не мають досвіду служби в ЗСУ, у процесі реабілітації?
- 5) Яка була ваша професія до мобілізації? Чи плануєте ви повертатися до попередньої сфери зайнятості?
- 6) Як впливає втрата кінцівки на вашу взаємодію з оточуючими?
- 7) Чи знаєте ви про ініціативи, які існують в громаді, що допомагають в реабілітації військовослужбовцям?
- 8) На вашу думку, що варто покращити державі, задля того, щоб військовослужбовці, які повертаються до цивільного почували себе комфортно?
- 9) На вашу думку, яких ініціатив(проектів) бракує в громаді, щоб військовослужбовці, які повертаються з фронту швидко та якісно проходили процес реабілітації?

Метою глибинних інтерв'ю з військовослужбовцями було:

- дізнатися чи впливає кількість соціальних контактів до військової служби, на швидкість процесу реабілітації та ресоціалізації;

- порівняти чи впливає причина приєднання до лав ЗСУ (добровільно чи мобілізація) на процес ресоціалізації після поранення;
- визначити чи рівень зайнятості та наявність працевлаштування впливають на психологічне самопочуття військовослужбовців після поранення;
- визначити, з якими основними проблемами стикаються ветерани після поранення;
- чи обізнані військовослужбовці про можливі пільги від держави та наявність громадських ініціатив, що допомагають військовим після поранення.

Оскільки створення інклюзивного середовища є двохстороннім процесом, до якого залучені як ті, що потребують включення, так і ті, решта членів громади. Для того щоб зрозуміти об'єктивну ситуацію, при дослідженні важливо було так само зрозуміти позицію цивільного населення, чи готові вони сприяти розвитку громади при створенні інклюзивного середовища для кожного.

В рамках даного дослідження, були проведені глибинні інтерв'ю з жителями Коломийщини, що не мають прямого контакту з військовими. Гіпотезою даного дослідження є байдужість та необізнаність осіб, до проблеми, яка не стосується їх та їхнього близького оточення.

Для того, щоб дослідити вищезгадану проблематику, глибинні інтерв'ю складаються з наступних питань:

1. Як ви описали б проблеми, з якими стикаються військовослужбовці під час повернення до цивільного життя?
2. Як громада може сприяти інклюзивному середовищу для військовослужбовців?
3. Як громада, зокрема міська влада, може допомогти у забезпеченні доступу до роботи та освіти для військовослужбовців?
4. Які конкретні кроки можуть бути вжиті для поліпшення інклюзивного середовища для військовослужбовців у вашій громаді?

Проведення інтерв'ю з жителями Коломийської громади мало на мені дізнатися, чи присутні стереотипи та упередження серед населення щодо досвіду перебування на фронті, а якщо присутні, то які саме; зрозуміти, чи готова громада сприяти розвитку інклюзивного середовища для військовослужбовців.

2.3 Аналіз проведених інтерв'ю з учасниками бойових

Аналіз інтерв'ю (контент-аналіз), проведених з учасниками бойових дій українсько-російської війни, може допомогти краще зрозуміти наслідки конфлікту та його вплив на людей. Опитані, які брали участь у бойових діях айд час яких отримали поранення, поділилися своїм досвідом та розповіли про проблеми з якими вони стикаються після повернення до цивільного життя, та впродовж реабілітації.

Респонденти-військовослужбовці, в рамках даного дослідження є віком від 24 до 47 років. Кожен з них отримав важке поранення під час виконання бойового завдання, внаслідок чого кожен з них зазнав непоправну шкоду здоров'ю(втрату певної кінцівки).

Частина військових також заявила, що війна завдала їм значної психологічної шкоди. Значна частина з них пережили втрату дорогих людей, військових, з якими вони разом служили, подекуди через неспроможність своєчасно отримати якісну медичну допомогу.

Проаналізувавши інтерв'ю з учасниками бойових дій стає очевидним, що російське повномасштабне вторгнення в Україну спричинило. Це спричинило загибель багатьох людей, спустошення міст та інфраструктури, а також значну кількість внутрішньо переміщених осіб і біженців. Вивчення інтерв'ю з солдатами та цивільними особами має вирішальне значення для розуміння наслідків військових конфліктів.

Повертаючись до цивільного життя, українські військовослужбовці та добровольці, які брали участь в російсько-українській війні, стикаються з різними проблемами, часто не отримують достатньої допомоги та визнання з боку влади та суспільства. Психологічні травми та посттравматичний стресовий розлад є одними з найсерйозніших проблем, з якими стикаються ветерани. Після повернення до цивільного життя велика частина страждає від низки складних психологічних проблем, включаючи депресію, тривогу, напади паніки та апатію до оточення.

Незважаючи на поширеність цих проблем, ветерани часто не мають доступу до достатньої кількості психологічних послуг через просте незнання про наявність таких послуг. Один з респондентів зазначив, що при військовій підготовці їх вчать як правильно стріляти та робити оборонні споруди, проте аж ніяк того, що їм робити після поранення. Проте, також варто зазначити, що через стигматизацію в суспільстві психологічної допомоги, учасники бойових дій не завжди готові самостійно звернутися по допомогу спеціаліста. Респондент №3 зазначив, що в його випадку, піти на консультацію до психотерапевта, йому наполягла його дружина, яка помітила ознаки ПТСР в поведінці свого чоловіка.

Зазвичай це пов'язано зі ставленням українського суспільства, що звернутися по допомогу до психолога чи психотерапевта є нормально, що це такий самий лікар як і травматолог. Респонденти № 4 та 5 зазначили, що для загального та швидкого процесу повернення до цивільного життя, для вирішення даного питання потрібне втручання держави, а саме запровадження обов'язковий огляд та в перші тижні після повернення, обов'язковий нагляд та консультації у психіатра.

Опитані ветерани також стикається з такими проблемами, як безробіття, низький фінансовий дохід та обмеження, які можуть суттєво вплинути на їхню самооцінку та загострити проблеми з психічним здоров'ям після повернення до цивільного життя. Після повернення до цивільного життя частина респондентів зіткнулася з проблемами з працевлаштуванням (4 з 5) через власні фізичні обмеження. Після отримання поранення, вони не спроможні повернутися на попереднє місце праці.

Людам, які брали участь у війні, може бути важко налагодити зв'язок зі

своїми близькими, тому що інші можуть не зрозуміти їхній досвід. З 3 з 5 респондентів відповіли, що їм складно знайти спільну мову зі знайомими, з якими вони товаришували до мобілізації. Ще одна проблема – це стосунки з родиною та близькими людьми, яке зазвичай пов'язане із нерозумінням та відсутністю підтримки сім'ї, оскільки ті не можуть повністю усвідомити їхній досвід у зоні бойових дій. Це може вплинути на те, що їм можливо буде складно звикнути до іншого робочого місця та налагодити стосунки з новими колегами, що може призвести до відчуття відчуженості та самотності на робочому місці. Багатьом ветеранам потрібна перепідготовка або інші форми підтримки, щоб знайти нову роботу.

Ще однією проблемою, з якою стикаються ветерани, є недостатня підтримка, яку вони отримують від уряду та величезна бюрократія. Часто вони не отримують достатньої допомоги від державних органів, наприклад, медичної допомоги та компенсації витрат на лікування. Крім того, держава часто не забезпечує належної соціальної підтримки ветеранів після повернення до цивільного життя, залишаючи їх самостійно шукати шляхи інтеграції в суспільство. А якщо такі послуги і є, то зазвичай військовослужбовці про них не знають.

Коли військовослужбовці повертаються із зони бойових дій, частина з них отримують різного ступеня тяжкості поранення, що впливає на їхнє подальше життя. Однією з ключових проблем, з якою стикаються військовослужбовці є проблеми з фізичним здоров'ям та інвалідність, зокрема складний процес реабілітації. Всі респонденти, яких було опитувано, мало досвід проходження реабілітації у медичних закладах, проте досвід у цьому процесі у кожного залишився різний. Аналізуючи відповіді, можна зробити висновок, рівень якості надання медичної послуги реабілітації та протезування залежить від завантаженості медичного закладу та сприяння близького оточення щодо якісного надання послуг.

Отже, підсумовуючи результати проведених глибинних інтерв'ю з військовослужбовцями, що отримали ваажкі поранення під час виконання службових обов'язків можна зробити наступні висновки:

- Опитані військовослужбовці, що були більш соціально активними до приєднання до ЗСУ та впродовж служби зберегли велику частину соціальних контактів, швидше адаптовуються до поствійськового життя та менше схильні почувати себе самотніми та мати депресивний настрій.
- В рамках дослідження для даної роботи не вдалося визначити чітку кореляцію між швидкістю процесу реадаптації та власним волевиявленням чи примусом приєднання до військової служби.
- Респонденти, що після поранення знайшли нову професію чи долучилися до волонерської/громадської діяльності рідше визначають відчуженість та депресивний настрій як одне з труднощів після поранення.
- Основними проблемами, з якими стикаються ветерани після поранення це – тяжкі травми, що в свою чергу ускладнюють, а подекуди унеможливають пошук роботи та самостійне матеріальне забезпечення власного життя; відсутність чіткого встановленого плану дій, що робити після поранення та стабілізації стану; психологічні проблеми, депресивний та пригнічений стан.
- 4 з 5 учасників бойових дій, не знали про пільги та послуги, які їм готова надати та оплатити держава, до безпосереднього отримання поранення; Інформацію про можливі пільги дізнавалися самостійно (пошук в інтернеті, інформація від побратимів та волонтерів).

В результаті проведення глибинних інтерв'ю з цивільними жителями Коломийської громади, що не мають серед близьких знайомих та родичів учасників бойових дій, отримано наступні результати:

5 з 5 респондентів затруднялися з відповіддю на кожне запитання, кожен впродовж інтерв'ю на різні запитання відповідав, що ніколи не думав про проблеми військовослужбовців після закінчення їхньої служби, проте 4 з 5 опитаних відповіли, що ставляться з повагою до всіх захисників, 1 респондентка, віком 52 років, мала попередньо негативний досвід комунікацій з військовими, тому вона ставиться до них з острахом.

Відповіді на запитання про труднощі з якими зустрічаються військовослужбовці, після повернення до цивільного життя, повторювалися у

багатьох респондентів, на першому місці виділяли проблеми з психологічним здоров'ям, агресивність, комунікаційний бар'єр з людьми, що не були в зоні бойових дій, часті випадки алкоголізму та замкнутість у собі.

Респонденти даного дослідження також зазначила, що на рівні громади варто подбати про організацію інфраструктури для людей з інвалідністю, створювати проекти, що будуть корисні для військових та дбати про пам'ять тих, хто загинув внаслідок російського повномасштабного вторгнення в Україну. Щодо організації доступу до роботи та здобуття нової цивільної професії, респонденти затрудняються з відповіддю, проте 2 з 5 респондентів висловили думку, що тут потрібно комунікувати із роботодавцями та зважати на побажання самого військового, чим би він хотів займатися у цивільному житті.

2.4 Рекомендації щодо розвитку практик включення та інклюзивного середовища

В рамках дослідження було виявлено, що державна система підтримки ветеранів, що існує на даний момент має ряд недоліків та потребує коригування. Окремо варто виділити, що при опитуванні цивільного населення, що немає серед близьких родичів та друзів військовослужбовців ЗСУ, стало зрозумілим, що люди, не дотичні до бойових дій та військової справи не задумуються про те, які проблеми виникають у ветеранів. Також, варто зазначити, що серед тих людей, що мають бажання допомогти та підтримати військових, існує певний бар'єр у комунікації. Як виявилось люди зазвичай не знають про що варто запитувати у ветеранів, а про що ні, тому часом вибирають позицію відстороненості. З цього можна зробити висновок, що така ситуація у нашому суспільстві, зокрема на прикладі Коломийської громади, відбувається певна сегрегація населення на основі незнання один одного.

Для розвитку практик включення та інклюзивного середовища для

учасників бойових дій у громаді необхідно прийняти комплексний підхід та враховувати різні аспекти цієї проблеми.

На даний момент Міністерство у справах ветеранів України вже почало дослідження проблем, з якими стикаються військовослужбовці після демобілізації, та пошуком шляхів вирішення цих проблем. До прикладу, Український ветеранський фонд започаткував фінансову підтримку проектів громадських організацій, «діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей» (офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України). Вони готові надати фінансування у розмірі від 500 000 до 1 000 000 гривень ("Ветеранський фонд – конкурси/оголошення", 2023). Розробити програми підтримки та соціальної адаптації ветеранів. Такі програми можуть включати в себе психологічну та медичну допомогу, професійну реабілітацію, тренінги з пошуку роботи та інші види підтримки.

Також Міністерство у справах ветеранів України активно підтримує створення ветеранських просторів у громадах, та розробило «Методичні рекомендації, щодо управління та діяльності ветеранських просторів».

Окрім того, Міністерство підтримує проведення різносторонніх аналітичних дослідження щодо проблем, з якими стикаються військовослужбовці та проблеми, які виникли в суспільстві внаслідок війни. До прикладу, IREX, VeteranHub та Київський міжнародний інститут соціології вже провели масштабні дослідження на дану тему. Зокрема в одному з їхніх аналітичних звітів «Проблема реінтернації ветеранів» розкрито проблему стигматизації військових з боку суспільства. За даними цього дослідження: «Більше половини (60%) ветеранів, які не продовжують службу відчували перші труднощі при переході до цивільного життя». За рекомендацією цього ж дослідження: «Державні установи могли б ініціювати діалог в громаді між лідерами ветеранів та неветеранськими громадськими організаціями, а також з групами впливу з-поміж влади, щоб розробити спільну дорожню карту про те, як подолати прогалини між загальним населенням і ветеранами» (Програма реінтеграції ветеран. Аналітичний звіт, 2021).

VeteranHub (благодійний фонд та громадська організація) розробив «Шлях Ветерана» за прикладом моделі Департаменту ветеранів США, в якому, окрім дослідження, детально розписує всі етапи та кроки, які відбуваються у житті військовослужбовця, та надає рекомендації, що в першу чергу варто зробити після повернення додому та як правильно піклуватися про себе військовим ("Шлях ветерана", 2020).

Підсумовуючи всі опрацьовані матеріали, можна виділити такі загальні рекомендації для громад задля створення інклюзивного середовища для військовослужбовців:

1. Забезпечити доступність інфраструктури та сервісів для ветеранів з обмеженими можливостями. Наприклад, відповідні зміни повинні бути зроблені в існуючих будівлях та об'єктах, щоб забезпечити доступність для людей з інвалідністю.
2. Проводити освітні та інформаційні кампанії, щоб підвищити свідомість громадськості щодо потреб та проблем ветеранів. Це може включати проведення тренінгів для роботодавців щодо властивостей психологічного стану ветеранів та їх потреб на робочому місці.
3. Створити мережу підтримки для ветеранів у громаді. Це може бути забезпеченням доступу до соціальних мереж та платформ з взаємодії між ветеранами, а також створенням місцевих груп підтримки для ветеранів, які мають спільні інтереси та потреби.
4. Розробити програми підтримки та соціальної адаптації ветеранів. Важливо забезпечити доступність інформації про такі програми та сприяти їхньому використанню ветеранами. Також слід надавати можливість ветеранам залучатися до їх розробки та підтримки. Наприклад, програми можуть включати в себе психологічну та медичну допомогу, професійну реабілітацію, тренінги з пошуку роботи, фінансову підтримку тощо.
5. Слід проводити тренінги для роботодавців щодо властивостей психологічного стану ветеранів та їх потреб на робочому місці. Також важливо

відвідувати школи та проводити уроки про історію та внесок військових у захист країни.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2

Підсумовуючи другий розділ та проведені дослідження, можна зробити висновок, що учасники бойових дій в Коломийській громаді зіткнулися з певними труднощами у процесі ресоціалізації та повернення до цивільного життя. Однією з проблем, яку вдалося віднайти під час аналізу проведеного дослідження, є сегрегація в суспільстві, зокрема на прикладі Коломийської громади, яка відбувається на різних рівнях та призводить до відчуття відокремленості та відчуження цивільного населення та ветеранів.

Проте, варто відзначити, що дана проблематика починає все більше досліджуватись та на базі чого, засновуються інклюзивні практики у громадах, що позитивно впливає на ресоціалізацію учасників бойових дій. До прикладу, доступ до нової освіти, професійна зайнятість та реабілітаційні програми допомагають військовослужбовцям знайти своє нове місце в суспільстві та водночас створюються додаткові точки дотику з жителями громади.

За результатами дослідження було встановлено, що багато учасників бойових дій відчувають нестачу у розумінні та підтримці з боку громади, яка не завжди в змозі надати допомогу у вирішенні їх проблем. Окрім того, багато ветеранів зазнали психологічних та фізичних травм під час служби, які ускладнюють їхню ресоціалізацію та повернення до нормального життя.

Запровадження практик інклюзивного середовища, таких як ветеранський простір, проекти соціальної адаптації та допомога в пошуку роботи, можуть допомогти учасникам бойових дій знайти своє місце в громаді та розвиватися. На підставі дослідження були запропоновані рекомендації щодо покращення інклюзивності в громаді, зокрема: проведення інформаційних кампаній про важливість інклюзивності та соціальної підтримки учасників бойових дій; підтримка ініціатив зі створення центрів соціальної підтримки; розробка програм розвитку робочих місць та підтримка підприємництва учасників бойових дій.

Щодо першого напрямку - створення інклюзивного середовища, можна

сказати, що в ході дослідження було виявлено декілька ключових факторів, що сприяють створенню такого середовища. Зокрема, варто звернути увагу на такі аспекти, як наявність відкритої та толерантної громади, яка готова допомагати учасникам бойових дій у реінтеграції; наявність підтримки та соціального захисту з боку держави; а також розвиток освітніх та професійних можливостей для учасників бойових дій.

Щодо другого напрямку - ресоціалізації учасників бойових дій, було виявлено, що необхідно звернути увагу на такі аспекти, як відновлення психологічної стабільності та психологічної допомоги; забезпечення можливості професійного та освітнього розвитку; надання підтримки в розв'язанні соціальних та житлових питань; а також підтримка у здійсненні спортивних та культурних заходів, що сприяють інтеграції учасників бойових дій в громадське життя.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі було висвітлено основні проблеми інклюзії та військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя. Дослідження показало, що створення інклюзивного середовища для учасників бойових дій є важливим завданням для громади Коломиї та українського суспільства загалом. Впроваджуючи інклюзивні принципи та створюючи сприятливі умови для реабілітації та інтеграції ветеранів можна значно покращити якість їхнього життя та соціальну адаптацію.

Дослідження виявило, що створення інклюзивного середовища для учасників бойових дій вимагає комплексного підходу, який стосується різних аспектів їхнього життя, включаючи фізичне середовище, соціальну підтримку, освіту, професійні можливості, психологічну та медичну допомогу. Крім того, обізнаність громадськості та прийняття принципів інклюзії є вирішальними для побудови толерантного та розуміючого суспільства. Розвиток інклюзивного середовища для учасників бойових дій у Коломийській громаді є вкрай важливим для забезпечення рівних можливостей для їх соціальної адаптації та реабілітації. Україна має значну кількість військових, які потребують особливої уваги через події, які вони пережили, тому даний напрямок роботи є доволі перспективним та допоможе нашій Державі швидше відновитися від наслідків війни.

В рамках дослідження було вироблено рекомендації для громади Коломиї щодо покращення інклюзивного середовища для цих учасників бойових дій. Ці пропозиції були розроблені виходячи з аналізу проведеного даного дослідження, зокрема включають створення програм і проектів для допомоги в реабілітації та соціальній адаптації учасників бойових дій, забезпечення доступності інфраструктури та послуг для осіб з інвалідністю, а також проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з метою ознайомлення людей з проблемами, з якими стикаються учасники бойових дій.

Також варто зазначити, що Держава, зокрема Міністерство у справах ветеранів України, готова сприяти вирішенню даного питання та надавати фінансову підтримку для громад, задля впровадження реінтеграційних та інклюзивних практик у громадах.

Учасники бойових дій в Україні часто після повернення зі служби мають різні фізичні та психологічні потреби, включаючи травми, інвалідність і проблеми з психічним здоров'ям, такі як посттравматичний стресовий розлад. Важливо створити інклюзивне середовище для цих осіб, забезпечивши фізичний доступ і необхідні соціальні послуги, а також сприятливе соціальне середовище, яке заохочує їхню незалежність і участь у житті суспільства.

Для забезпечення інклюзивного середовища для учасників бойових дій у Коломийській громаді необхідний комплексний підхід та співпраця влади, громадськості та зацікавлених сторін. Інклюзивність надає учасникам бойових дій можливість повною мірою брати участь у суспільному житті та сприяє створенню більш справедливого та більш співчутливого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. (2022).
2. Бриндіков, Ю. Л. (2018). *Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб*(Дис. д-ра пед. наук, Хмельницький національний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гратюка). Взято з https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Bryndikov.pdf
3. Ветеранський фонд – конкурси/оголошення. (2023, 28 березня). Взято з <https://mva.gov.ua/ua/veteranskij-fond/konkursiogoloshennya>
4. Головатий, М. Ф., & Панасюк, М. Б. (2005). *Соціальна політика і соціальна робота*. Київ: МАУП. Взято з <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw53.pdf>(Оригінал опубліковано 205 р.)
5. Дем'яновська, С. А. (2022). *Соціальна підтримка фахівцями соціальної роботи військовослужбовців, учасників бойових дій*(Магістерська робота, НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ). Взято з https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57275/1/ФЛСК_2022_231_Дем'яновська%20.pdf
6. Івакіна, А. (2022). *Соціальна робота з ветеранами бойових дій в сучасній Україні*(Магістерська робота, ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ). Взято з http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16680/Ivakina_fpsis_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Івлева, О. (б. д.). Інклюзія в сучасній Україні. *Суспільні і політичні аспекти економічних відносин*, 5. Взято з http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26108/1/Івлева_О._стаття.pdf
8. Кіблик, Д. В. (2022). *Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю* (Дис. д-ра філософії, ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА). Взято з https://www.cuspu.edu.ua/images/autoreferats/2022/Kiblik_D.V/ДИСЕРТАЦІЯ_КІБЛИК_Д.pdf
9. Колеснік, Н. В. (2022). *Психологічна реабілітація учасників бойових дій* (Магістерська робота, Чорноморський національний університет імені Петра Могили). Взято з <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2290/1/Колеснік%20Н.В.%20КРМ..pdf>
10. Конституція України - Розділ II (1996) (Україна). Взято з <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
11. Кузава, І. Б. (б. д.). Порівняльна характеристика термінів «інклюзія» та «інтеграція». *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*, 151. Взято з <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23096/Kuzava?sequence=1>
12. Кухарчук, О. (б. д.). Взаємозв'язок ступеня пережитої загрози та посттравматичних наслідків у військовослужбовців. *Актуальні проблеми психології*, IX(8), 290–305. Взято з <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i8/33.pdf>
13. Лішун, А., & Сушицька, Н. (2023). Соціальний захист воїнів зсу. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, 54–56. Взято з <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/785>
14. Микитюк, Д. Ю. (2021). *Адміністративно-правове забезпечення статусу учасника бойових дій на сході України* (PhD, ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА імені В. М. КОРЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ). Взято з

<http://idpnan.org.ua/files/2022/mikityuk-d.yu.-administrativno-pravove-zabezpechennya-statusu-uchasnika-boyovih-diy-na-shodi-ukrayini.pdf>

15. Наказ Міністерства у справах ветеранів України № 8 (2020) (Україна). Взято з <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20затвердження%20Методичних%20рекомендацій%20щодо%20створення%20та%20діяльності%20ветеранських%20просторів.pdf>
16. Пожарова, О. В., & Тарасенко, В. С. (2022). *Регулювання праці окремих категорій працівників* (2-ге вид.). Одеса: Фенікс. Взято з <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22512/Регулювання%20праці%20окремих%20категорій.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, Закон України № 2249-VIII (2018) (Україна). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#Text>
18. *Програма реінтеграції ветеран. Аналітичний звіт* (IREX, VeteranHub, KIIS). (2021). Взято з <https://www.irex.org/sites/default/files/Veterans%20Reintegration%20Experiences,%20Social%20Stigma,%20and%20Support%20Networks%20-%20Ukrainian.pdf>
19. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, Закон України № 875-XII (2022) (Україна). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
20. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї, Закон України № 1767-VI (2016) (Україна). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>
21. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, Закон України № 3551-XII (2023) (Україна). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
22. Психологічну реабілітацію Захисників та їхніх родин на час воєнного та післявоєнного стану здійснюватимуть за новим механізмом. (2022, 11 травня). Взято з <https://mva.gov.ua/ua/news/psihologichnu-reabilitaciyu-zahisnikiv-ta-yihnih-rodin-na-chas-voennogo-ta-pislyavoennogo-stanu-zdijsnyuvatimut-za-novim-mehanizmom>

23. Сафін, О. (2019). Реабілітація та реадптація учасників бойових дій: Психологічний дискурс. *Збірник національної академії державної прикордонної служби України наукових праць серія: Психологічні науки*, 2(13), 244–263. Взято з <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12484/1/178-Текст%20статті-562-1-10-20200220.pdf>
24. Спицька, К. (2022). Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*, (2), 171–181. doi:10.32837/уув.v0i2.2336
25. Стрельнікова, О. О. (2019). Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. *Сучасне суспільство: Політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 233–241. doi:10.34142/24130060.2019.17.1.20
26. Троцький, Р. (б. д.). Психологічна реабілітація та ресоціалізація військовослужбовців нгу після виконання службово-бойових завдань у зоні проведення ато. *Нгу навс*, 174–176. Взято з http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6262/1/zbir_pcxolog1_p175-177.pdf
27. Шлях ветерана. (2020, листопад). Взято з <https://drive.google.com/file/d/1IUE3DIdxl4sEOupx2SSmPUjVG1zgA5kv/view>
28. Horishnia, K. (2020). Social and psychological readaptation of Ukrainian ex-combatants: Return to a civilian profession. *Організаційна психологія Економічна психологія*, 4(21), 28–38. doi:10.31108/2.2020.4.21.3
29. Karpyak, M. O. (2021). Social exclusion in Ukraine and its impact on the development of human potential of the state and its regions. *Regional Economy*, (3(101)), 110–118. doi:10.36818/1562-0905-2021-3-11
30. Kolenichenko, T. I., Levytska, N. S., & Hrytsai, S. O. (2018). Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми ресоціалізації комбатантів в Україні. *Social Work Issues: Philosophy, Psychology, Sociology*, (2(12)), 51–57. doi:10.25140/2412-1185-2018-2(12)-51-57
31. Mozghovyi, V. I. (2019). The work of a psychologist with the families of the military What the purpose tasks do. *Theory and Practice of Modern Psychology*, 5(2), 198–203. doi:10.32840/2663-6026.2019.5-2.35

32. Palatna, D. (2019). Inclusive environment: Developing integrated definition. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Social Work*, (5), 20–23. doi:10.17721/2616-7786.2019/5-1/4
33. Sripada, R. K., Lamp, K. E., Defever, M., Venners, M., & Rauch, S. A. M. (2016). Perceived social support in multi-era veterans with posttraumatic stress disorder. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204(4), 317–320. doi:10.1097/nmd.0000000000000476